

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.15>**Сергій Константиновський,***студент міжнародно-правового факультету**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

КОДЕКС УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА: НОВЕЛИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена новому Кодексу України з процедур банкрутства, передумовам його прийняття, а також основним новелам, що були в ньому втілені. Автор аналізує Кодекс стосовно його здатності вирішити сьогоденні проблеми у сфері банкрутства і робить висновок щодо відповідності реформування інституту банкрутства сучасним світовим тенденціям.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, Кодекс із процедур банкрутства, банкрутство фізичних осіб, банкрутство юридичних осіб.

Постановка проблеми. Перебуваючи в стані постійного реформування, українське законодавство у сфері банкрутства нарешті знайшло своє виявлення у кодифікованому нормативно-правовому акті. Так, 21 квітня 2019 року набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства [1]. Введення в дію відбудеться 21 жовтня 2019 року, тому, перш ніж даний кодекс запрацює, є час розібратися з усіма його новелами, виокремити недоліки та переваги і зрозуміти механізм дій його норм.

Приймаючи Кодекс, законодавець виходив із того, що наявне регулювання процедур банкрутства все ще дозволяє боржникам ухилятися від виконання своїх зобов'язань перед кредиторами, процедури банкрутства є надто тривалими та не досить ефективними, а процедура продажу майна не завжди дозволяє продавати майно боржника за найвищою ціною та не забезпечує надійну захищеність права власності покупця. Це робить вітчизняний ринок неконкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси, а права кредиторів незахищеними [8].

Аналіз останніх досліджень. Питанню банкрутства, його правовому регулюванню та економічним аспектам приділяли чималу увагу у своїх працях вітчизняні дослідники у сфері економіки та права: Т.В. Степанова, І.М. Єпіфанова, М. Шинкар, Л.П. Василенко. Для аналізу зарубіжного досвіду у сфері банкрутства слушно звернути увагу на дослідження Е. Альтмана, Г. Ласка, Г. Карена та інших. Проте внаслідок того, що Кодекс із процедур банкрутства лише набрав чинності, ще недостатньо приділено уваги його положенням, принципам змін у сфері банкрутства підприємств, а також питанню неплатоспроможності фізичних осіб.

Метою даного дослідження є системний аналіз норм нового Кодексу України з про-

цедур банкрутства, виокремлення його переваг та недоліків порівняно з існуючим до цього законодавством у сфері банкрутства, а також оцінка перспективності даного нормативно-правового акта, його відповідності сучасним економічним реаліям України. Задля досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: детально вивчити та оцінити викладені в Кодексі правові норми; за допомогою порівняльного методу зробити висновок щодо відповідності Кодексу світовим тенденціям; виокремити основні проблеми у сфері банкрутства, які було вирішено новим кодексом.

Таким чином, робиться висновок про актуальність даної теми, необхідність детального дослідження Кодексу України з процедур банкрутства на предмет його основних переваг та недоліків, а також для висвітлення питань, що потребуватимуть подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Реформу системи банкрутства визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні. Відповідно до положень Плану передбачається досягти: вдосконалення процедур банкрутства, зменшення строків провадження у справах про банкрутство; забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні за тими напрямками, що враховуються Світовим банком [8].

Згідно з дослідженням Світового банку «Ведення бізнесу 2018» («Doing Business 2018») Україна за показником «врегулювання неплатоспроможності» залишається на вкрай низькому 149 місці, хоча у «загальному заліку» займає 76 місце. Головними причинами, через які Україна посідає аж 149 місце, є:

1) занадто тривала процедура в Україні – 2,9 роки (Східна Європа та Центральна Азія – 2,3 року; розвинуті країни – 1,7 року). Краща країна – 0,4 року (Ірландія);

2) висока вартість процедур банкрутства в Україні – 40,5 % від вартості майна боржника (Східна Європа та Центральна Азія – 13,1 %; розвинуті країни – 9,1 %). Краща країна – Норвегія (1,0 %);

3) низька ефективність процедур банкрутства в Україні (індекс стягнення /центри на долар/) – 8,9 (Східна Європа та Центральна Азія – 38; розвинуті країни – 71,2). Краща країна – Норвегія (93,1) [9]. Таким чином, цілком закономірним є прийняття нового закону, який втілює в собі сучасні методи та механізми відновлення платоспроможності боржників.

Як слушно зазначає І. Єпіфанова, банкрутство підприємства є фінальним етапом кризового стану підприємства, яке характеризується фіксацією негативних результатів фінансово-господарської діяльності в процесі просування в напрямі від тимчасової локальної до стабільної загальної неможливості виконувати свої зобов'язання [6, с. 57]. Значення банкрутства підприємств в умовах сталих ринкових відносин важко переоцінити. Так, основною умовою оздоровлення вітчизняної фінансово-економічної системи, засобом запобігання банкрутству є відновлення платоспроможності платників податків, які стоять на порозі банкрутства, запобігання ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності. Це забезпечує фінансове оздоровлення підприємств, збереження робочих місць, підвищення виробничого потенціалу, що покладено у базис важливіших напрямів реалізації економічної політики держави.

До сфери економічних інтересів країни, безперечно, належить інвестиційна привабливість підприємства, а отже і його ринкова ціна, яка прямо залежить від об'єктивності оцінювання ступеня ймовірності банкрутства. В Україні банкрутство підприємства, на жаль, досить часто виступає й інструментом фальсифікації та зловживання з метою ухилення, наприклад, від сплати податків через банкрутство, або для виведення активів підприємства-боржника, або у разі незаконного їх заміщення [5].

Усе вищезазначене вказує на необхідність функціонування в країні ефективного інституту банкрутства, який діє у розвинутих країнах і який є необхідним елементом системи державного регулювання економіки. Наявність у країні дієвої законодавчої бази щодо банкрутства має одне із важливіших значень. Аналіз основних принципів,

покладених в основу Кодексу з процедур банкрутства, дозволяє спостерігати зміщення акцентів від самої процедури банкрутства до заходів із запобігання банкрутству.

Для того, щоб зрозуміти, звідки вітчизняний законодавець черпав досвід, ухвалюючи досліджуваний закон, пропонуємо розглянути зарубіжну практику, яка натеper діє у світі у сфері банкрутства. Так, усі діючі в наш час у країнах з ринковою економікою системи банкрутства суб'єктів господарювання становлять певний баланс інтересів кредитора та боржника. Залежно від цього виокремлюють так звані «проборжниковий» та «прокредиторський» механізми банкрутства [10, с. 1-3].

Американська модель, ціль якої полягає у фінансовому оздоровленні неплатоспроможного боржника, належить саме до «проборжникової» системи банкрутства. У США повна реформа законодавства про банкрутство відбулася наприкінці 70-х років минулого століття. Так, був прийнятий новий закон про банкрутство та неплатоспроможність (Bankruptcy Act) [3]. Даний закон має рамковий характер, оскільки більш детально регламентація відносин неспроможності закріплена у законодавстві штатів. Зазначений закон не поширюється на страхові компанії, банки та залізничні корпорації. Суб'єктами банкрутства за цим законом можуть бути фізичні особи, корпорації та товариства. Особливістю є те, що справи з питань банкрутства розглядають спеціальні відповідні суди, що діють у кожному судовому окрузі (bankruptcy courts).

Ініціатором відкриття процедури банкрутства можуть бути як кредитори, так і сам боржник. Існують певні обмеження для кредиторів: 1) до суду про визнання боржника банкрутом можуть звертатися лише ті кредитори, чії вимоги не забезпечені заставою; 2) кількість кредиторів повинна бути не менше трьох; 3) мінімальна сума боргу для початку процедури повинна бути 5 тисяч доларів США; 4) звертаючись до суду, кредитори повинні довести факт існування вимог до боржника і факт невиконання ним своїх зобов'язань. У свою чергу боржник у разі усвідомлення неспроможності у повному обсязі виконати зобов'язання може за власною ініціативою звернутися до суду із заявою про відкриття справи про неплатоспроможність [3].

Слід зазначити, що в США досить м'яке ставлення до боржників, чого не можна сказати про Німеччину, Великобританію, Іспанію, Фінляндію, в яких метою процедури банкрутства фізичної особи є повне повернення боржником грошей кредито-

ру. У Німеччині та Австрії кінцева мета процедури банкрутства – виплата боргу шляхом обов'язкового плану погашення. Там процедура банкрутства починається з боргу, що перевищує одну тисячу євро. Процедура банкрутства починається в разі, коли громадянин не в змозі задовольнити вимоги кредитора протягом тривалого періоду. Тимчасові складнощі, пов'язані із затриманням оплати від чотирьох до шести тижнів, не трактуються законом як доведена неплатоспроможність [12, с. 300].

Особливістю законодавства про банкрутство фізичних осіб у Франції є те, що боржник має право вибору: він може продати майно в рахунок боргу або укласти угоду з кредиторами, в межах якої всі доходи, у тому числі заробітна плата, автоматично будуть надходити кредиторам. Таким чином, у боржника з'являється можливість зберегти насамперед нерухоме майно. Проте згідно із законом кредитори мають право не погодитися із таким варіантом і зобов'язати боржника до продажу його нерухомого майна. В усіх перерахованих вище країнах існує практика, що після оголошення фізичної особи банкрутом вона потрапляє до так званого «чорного списку» усіх банків, значно знижується кредитний рейтинг, і такій особі буде дуже важко у майбутньому взяти кредит [12, с. 301].

Повертаючись до вітчизняного правового поля, слід вказати, що Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2], який був чинним до введення в дію нового Кодексу, хоча і мав позитивні риси, проте вже застарів і деякі його положення не відповідають сучасним викликам економіки, а механізм визнання боржника банкрутом і зовсім не справляється із покладеними завданнями. Кодекс України з процедур банкрутства містить низку досить позитивних змін.

Так, Кодексом у статті 30 значно підвищено розмір винагороди арбітражного керуючого. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого санацією встановлюється зборами кредиторів під час схвалення плану санації і не може бути меншим за чотири розміри мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. Розмір винагороди за виконання повноважень керуючого реструктуризацією становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а за виконання ним повноважень керуючого реалізацією – три розміри за кожен місяць вико-

нання арбітражним керуючим повноважень [1]. За старим законом грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень розпорядника майна визначалася в розмірі двох мінімальних заробітних плат за кожний місяць виконання ним повноважень або в розмірі середньомісячної заробітної плати керівника боржника за останні дванадцять місяців його роботи до відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство, якщо такий розмір перевищує дві мінімальні заробітні плати [2]. Таким чином, було введено додаткові гарантії діяльності арбітражного керуючого, що має призвести до покращення його роботи та оперативності здійснення процедури банкрутства.

Стосовно строків розгляду справ з питань банкрутства, то нововведення, встановлені Кодексом, мають призвести до швидшого розв'язання даної категорії справ. Більшість ухвал суду не підлягатимуть оскарженню в касаційному порядку. Зокрема, згідно з частиною 3 статті 9 Кодексу у касаційному порядку не підлягають оскарженню всі постанови апеляційного господарського суду, прийняті за результатами перегляду судових рішень, крім таких: ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство, постанови про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури [1]. Таким чином, законодавець прагне зменшити строк розгляду справ про банкрутство шляхом зменшення кількості оскаржень у даних справах.

Наступною новелою є підвищення рівня відповідальності менеджменту підприємства-боржника за невжиті заходи для попередження банкрутства. Так, частиною 6 статті 34 вводиться норма, згідно з якою керівник боржника несе солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів у тому разі, якщо він своєчасно не повідомив про неплатоспроможність підприємства. Відповідними положеннями має бути доповнено і статтю 520 Цивільного кодексу України [7]. Такі положення запозичені із практики Японії, де у разі банкрутства корпорації може настати банкрутство топ-менеджера, який у разі банкрутства організації повинен оплатити її борг. Ця вимога виникає тому, що керівник мав право виступити поручителем по корпоративним боргам [4]. З нашого погляду, така практика банкрутства підсилює персональну відповідальність особи, яка приймає рішення за наслідки фінансових відносин зі своїми кредиторами.

З'являється можливість визнати недійсними будь-які майнові правочини боржника з пов'язаними особами впродовж останніх

трьох років, що передували відкриттю процедури банкрутства. Статтею 42 Кодексу передбачено, що правочини боржника, які були вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані недійсними господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або кредитора, якщо вони нанесли збитки для боржника або кредиторів [1]. Така норма є доволі прогресивною та відповідає світовим тенденціям. Проте відповідь на питання, чи не призведуть такі зміни до зловживань з боку боржників, до махінацій та шахрайств, дасть лише практика.

Мабуть, найпрогресивнішою новелою Кодексу України з процедур банкрутства стає запровадження та врегулювання процедури банкрутства фізичної особи. Проблема, яка вже давно вирішена в законодавстві сучасних держав, нарешті зможе бути вирішена і в Україні.

Відповідно до статті 115 Кодексу провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи може бути відкрито лише за заявою боржника і лише за наявності таких умов:

- 1) заборгованість становить не менше ніж 30 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) боржник припинив погашати кредити або здійснювати інші планові платежі в розмірі понад 50 % місячних платежів за кожним із зобов'язань упродовж останніх двох місяців;
- 3) відсутнє майно, на яке можна звернути стягнення (підтверджується постановою у виконавчому провадженні);
- 4) є загроза неплатоспроможності (наявність обставин, що підтверджують реальність можливого невиконання боржником своїх грошових зобов'язань) [1].

Кредитор не має право ініціювати банкрутство фізичної особи за жодних умов, навіть за наявності безспірної заборгованості. Після порушення процедури банкрутства сума боргу фізичної особи фіксується, нарахування відсотків і штрафів припиняється. А після завершення процедури всі борги списуються, навіть якщо майна боржника не вистачило для розрахунків. Водночас банкрут повинен надати вичерпну інформацію про своє майно і майно членів своєї родини. Подання неправдивої інформації матиме наслідком закриття провадження у справі.

Упродовж наступних трьох років банкрут не може вважатися особою з бездоганною діловою репутацією і впродовж п'яти років

має повідомляти про своє банкрутство усім контрагентам, якщо хоче укласти договір позики, застави чи поруки, або взяти кредит. Цікаво, що у разі визнання фізичної особи банкрутом у ліквідаційну масу включатиметься все майно боржника, навіть те, що перебуває у спільній власності та було набуто боржником після порушення процедури банкрутства.

Отже, можна дійти висновку, що законотворюцем вдало запозичено іноземну практику стосовно банкрутства фізичних осіб та досить правильно втілено у вітчизняні реалії, проте залишається сподіватися, що правозастосування у даній сфері піде правильним шляхом. Інститут банкрутства фізичних осіб в Україні може зіткнутися, на нашу думку, з такими проблемами:

- фізичні особи «психологічно» і теоретично недостатньо готові ставати банкрутами;
- процедура є платною і досить складною для заявників-боржників;
- законом не передбачений захист подружжя, батьків, дітей боржника, з якими він нажив майно, що потрапляє до складу ліквідаційної маси.

Отже, саме до вирішення зазначених проблем має бути готове суспільство, а найголовніше, правозастосовувач.

Т. В. Степанова доходить висновку про те, що прийняття Кодексу України з процедур банкрутства для вдосконалення правового регулювання правових механізмів відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом є цілком обґрунтованим та своєчасним, проте зазначає, що новий нормативно-правовий акт містить низку дискусійних новел, до яких суспільство та суб'єкти господарювання ще не готові. Дослідниця пропонує обговорення нових змін представниками різних кіл та можливу апробацію у певному (певних) модельному суді до їх впровадження. Тільки таким шляхом можна отримати виважене правове регулювання у сфері відновлення платоспроможності [11, с. 116]. Із такою думкою слід погодитись, проте варто зазначити, що сучасні проблеми потребують сучасних та іноді доволі радикальних рішень. Новий Кодекс характеризується своєю дієвістю, і нам залишається чекати, коли новий механізм запрацює й інститут банкрутства почне діяти на користь оздоровлення національної економіки.

Висновки

Враховуючи все вищезазначене та підсумовуючи дане дослідження, можна зробити висновки стосовно головних переваг, недо-

ліків та перспектив Кодексу України з процедур банкрутства.

Кодекс України з процедур банкрутства, безперечно, можна вважати прогресивним кроком у розвитку вітчизняної правової системи. Вбачається, що інститут банкрутства взяв напрям на належний захист боржника, ширший спектр можливостей у відновленні його платоспроможності. У свою чергу, кредитор нарешті отримає дієві гарантії повернення позик. Проте, чи виправдає новий нормативно-правовий акт такі очікування, зможе показати лише час та реалізація положень Кодексу на практиці.

Дійсно революційною новелою слід визнати впровадження відновлення платоспроможності фізичних осіб з одночасним залученням до цього процесу арбітражних керуючих, адже натеper можливе лише відновлення платоспроможності юридичних осіб та фізичних осіб – суб'єктів господарювання.

На нашу думку, прагнення зменшити строки розгляду справ з питань банкрутства, забезпечити додатковими гарантіями арбітражних керуючих та підвищити відповідальність підприємств та їх керуючого персоналу за несвоєчасне вжиття заходів із попередження банкрутства є тими інструментами, завдяки яким даний інститут буде повністю реформовано, а практика рушить у векторі допомоги боржнику, а найголовніше – оздоровлення економіки держави.

Загалом можна сказати, що Кодекс України з процедур банкрутства, за винятком деяких дискусійних питань, відповіді на які дасть правозастосовна практика, є цілком довершеним актом законодавства сучасної країни і відповідає світовим тенденціям у питаннях банкрутства. Успіх у цьому буде залежати від ефективності використання як окремих елементів комплексу інструментарію попередження банкрутства та відновлення платоспроможності, так і загалом усієї системи комплексу.

Стаття посвячена новому Кодексу України по процедурам банкрутства, предпосылкам его принятия, а также основным нововведениям, которые были в нём воплощены. Автор анализирует Кодекс на его способность решить сегодняшние проблемы в сфере банкротства и делает вывод о соответствии реформирования института банкротства современным мировым тенденциям.

Ключевые слова: банкротство, неплатежеспособность, Кодекс по процедурам банкротства, банкротство физических лиц, банкротство юридических лиц.

The article is devoted to the new Code of Ukraine on bankruptcy procedures, the prerequisites for its adoption, and the main innovations that were embodied in it. The author analyzes the Code on its ability to solve today's problems in the field of bankruptcy, and makes a conclusion regarding the conformity of reforming the institution of bankruptcy with current global trends.

Key words: bankruptcy, insolvency, Bankruptcy Code, bankruptcy of individuals, bankruptcy of legal entities.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
3. Bankruptcy Reform Act of 1978 (Pub.L. 95-598, 92 Stat. 2549, November 6, 1978). URL: <http://www.legisworks.org/GPO/STATUTE-92-Pg2549.pdf>.
4. Report on the Treatment of the Insolvency of Natural Persons. *The World Bank*. 2013. URL: http://siteresources.worldbank.org/INTGILD/Resources/WBInsolvencyOfNaturalPersonsReport_01_11_13.pdf.
5. Гега П.Т. Деякі особливості банкрутства в Україні та недоліки правового регулювання. URL: <http://bankrotam.net/ua/prints/article1/>.
6. Єпіфанова І. М. Банкрутство підприємств: спектр невирішених проблем. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 1 (29). С. 55-63.
7. Порівняльна таблиця до проекту Кодексу України з процедур банкрутства від 26 лютого 2018 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63518&pf35401=447837>.
8. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства від 26 лютого 2018 року. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63518&pf35401=447838>.
9. Рейтинг «Doing Business 2018» / Світовий банк. URL: <http://russian.doingbusiness.org/ru/rankings>.
10. Сафронов Н. А, Волков Л. В. Современное состояние института несостоятельности в США. *Дайджест-финансы*. 2001. № 3. С. 1-15.
11. Степанова Т. В. Щодо відповідності Кодексу України з процедур банкрутства вимогам до кодифікації та стану економіки України. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 111-118.
12. Шерашенкова Е. А. Сравнительно-правовой анализ банкротства физических лиц в зарубежных странах. *Репозиторий ВГУ*. С. 299-301.